

1 Kleurrijke participatie: allochtonen en vrijwillige inzet

plaatsbepaling

Henk Jan van Daal,
senioronderzoeker Verwey-Jonker
Instituut

Waar Nederland, zeker in de steden, multicultureel is geworden, is het vrijwilligerswerk niet compleet zonder een behoorlijke participatie van allochtonen. Vrijwilligerswerk door allochtonen is niet alleen een wens, maar soms ook noodzaak. In wijken met veel allochtonen komt het voortbestaan van voorzieningen als buurthuizen, sportorganisaties of speeltuinen in gevaar. Ook de legitimiteit van bewonersorganisaties staat onder druk wanneer allochtonen niet participeren. Genoeg redenen dus om aandacht te besteden aan vrijwilligerswerk door allochtonen. De afgelopen jaren is onderzoek gedaan, onder meer door het Verwey-Jonker Instituut, en hebben landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden en organisaties als CIVIQ - met Stap Twee - niet stilgezeten. Actie is ondernomen om de participatie van allochtonen in het vrijwilligerswerk te bevorderen.

In het licht van deze inspanningen kan men zich afvragen hoe het halverwege het eerste decennium van de 21e eeuw is gesteld met de deelname aan vrijwilligerswerk. Blijven allochtonen nog steeds achter bij autochtonen? En hoe staat het met het vrijwilligerswerk onder Turken en Marokkanen, vergeleken met dat van andere allochtonen, zoals Surinamers?

Deze vragen komen aan de orde in het artikel van Klaver. De auteur stelt ook ter discussie of integratie het beginpunt of eindpunt van de integratie is. Sommige interculturele projecten zijn opgezet vanuit de gedachtegang dat de integratie van allochtonen versneld kan worden door hen deel te laten nemen aan vrijwilligerswerk. Is dit een juiste vooronderstelling?

In het artikel wordt verder nagegaan of er tussen allochtonen en autochtonen verschillen bestaan in de mate waarin informele hulp in eigen kring wordt geboden. Vaak wordt verondersteld dat allochtonen van huis meer geneigd zijn om elkaar informeel bij te staan dan de (geïndividualiseerde) autochtonen. Aan de andere kant wordt ook wel verondersteld dat netwerken van vooral recente immigranten allesbehalve intact zijn, waardoor minder mogelijkheden bestaan om elkaar te helpen. In eerder verricht onderzoek in Rotterdam bleken allochtonen, in tegenstelling tot wat vaak werd verondersteld, niet vaker dan autochtonen informele hulp in eigen kring te bieden. In dat licht groeit de nieuwsgierigheid naar hoe het daarmee in dit nieuwe onderzoek is gesteld, onderzoek dat op een later tijdstip en op een heel andere manier is gedaan.

Kleurrijke participatie: allochtonen en vrijwillige inzet

1

Jeanine Klaver

Inleiding

Nederland kent een lange traditie van vrijwilligerswerk. Binnen allerlei georganiseerde verbanden verrichten mensen op vrijwillige basis onbetaald werk ten behoeve van anderen of de samenleving als geheel. Hoewel internationaal gezien het aandeel vrijwilligers in Nederland altijd vrij hoog heeft gelegen, zijn er signalen dat dit aan het veranderen is (Breedveld en Van den Broek, 2001). Steeds vaker komen er geluiden dat organisaties moeite hebben met het vinden van voldoende vrijwilligers. Het bestaande vrijwilligersbestand is aan het vergrijzen en dit bestand wordt niet overal aangevuld met nieuwe instroom. Potentiële doelgroepen van waaruit nieuwe vrijwilligers geworven kunnen worden, vormen de jongeren en allochtonen. Deze groepen nemen vooralsnog, zo is het beeld, in beperkte mate deel aan het georganiseerde vrijwilligerswerk.

Ten aanzien van de jongeren wordt vaak verwezen naar processen van ont-ideologisering en individualisering, die zijn weerslag hebben op de deelname aan vrijwilligerswerk (Knulst en Van Eijck, 2003). Als gevolg van deze ontwikkelingen voelen jongeren zich minder sterk verbonden met één vereniging of maatschappelijke organisatie. De vrijwilliger die zich zijn of haar hele leven inspant voor de club, is onder jongere generaties een zeldzaamheid aan het worden. Zij zijn nog wel lid van organisaties, maar veel meer als afnemer van diensten.

Voor allochtonen lijkt een dergelijk verklaringskader weinig zeggingskracht te hebben. Individualisering is over het algemeen onder de verschillende etnische minderheidsgroepen in Nederland minder ver voortgeschreden dan onder de autochtone bevolking. Het individu is in veel gevallen nog ondergeschikt aan het

collectief. Pinto (1990) spreekt in dit verband van 'wij-culturen'. In deze culturen is hulpverlening vooral gericht zijn op de eigen groep. Hulp bieden buiten de eigen kring voor mensen waarmee geen directe relatie wordt onderhouden, ligt voor mensen uit 'wij-culturen' minder voor de hand. De maatschappelijke inzet van allochtonen richt zich als gevolg hiervan vooral op vrijwillige activiteiten ten behoeve van de eigen groep. Ten einde meer inzicht te krijgen in de mate waarin allochtonen deelnemen aan vrijwilligerswerk, het soort vrijwilligerswerk dat zij doen en de motieven die zij hebben om al dan niet actief te worden als vrijwilliger, heeft het ministerie van VWS in het kader van het onderzoeksprogramma 'Motivatatie en cultuurpatronen' in 2004 een grootschalig kwantitatief en kwalitatief onderzoek laten uitvoeren naar allochtonen en vrijwilligerswerk. Doel van de studie was om de bestaande kennis over het onderwerp te verbreden en te actualiseren. Onderhavig artikel is gebaseerd op dit onderzoek. Centraal in het eerste deel van dit artikel staat de vraag hoe de deelname van allochtonen is ten aanzien van verschillende dimensies van maatschappelijke participatie en hoe dit zich verhoudt met participatieniveaus van de autochtone bevolking. Daarna wordt in het tweede deel ingegaan op de belemmeringen voor een grotere deelname van allochtonen aan het reguliere vrijwilligerswerk. Het gaat daarbij zowel om belemmeringen vanuit de allochtone groep zelf, als vanuit de vrijwilligersorganisaties. Voor een verklaring van de mate van participatie van allochtonen aan vrijwilligerswerk zijn beide dimensies relevant.

Onderzoeksmethode

Ten behoeve van het onderzoek is een grootschalige straatenuitvoering gehouden onder een grote groep alloch-

tonen en autochtonen in vier steden (Amsterdam, Rotterdam, Almere en Zaanstad). In aanvulling hierop zijn 70 telefonische interviews afgenomen met actieve vrijwilligers ter verdieping van de uitkomsten van de enquête. Daarnaast zijn telefonische interviews afgenomen met 50 vrijwilligersorganisaties (zowel algemene organisaties als allochtone zelforganisaties) in de vier steden. Bij de selectie van de organisaties is rekening gehouden met een spreiding naar de verschillende maatschappelijke domeinen waarbinnen het vrijwilligerswerk zich afspeelt. Op basis van deze gesprekken is inzicht verkregen in de (beleids)inspanningen om allochtone vrijwilligers bij de organisatie te betrekken en de belemmeringen die organisaties in dat kader ervaren.

Toelichting bij de straatenuquête

Met behulp van tweetalige interviewers zijn korte vraaggesprekken (maximaal tien minuten) gevoerd met allochtonen en autochtonen. Op verschillende centrale plaatsen, zoals markten, winkelcentra, bibliotheken en onderwijsinstellingen, zijn respondenten benaderd voor deelname aan het onderzoek. Zij kregen, groten-deels gesloten, vragen voorgelegd met betrekking tot hun visie op vrijwilligerswerk, hun deelname daaraan en hun participatie in andere vormen van vrijwillige inzet en informele hulpverlening. In totaal zijn op deze wijze 884 enquêtes afgenomen. Naast een groot aantal allochtonen (637) zijn ook 247 autochtonen bevraagd. Deze laatste groep fungeert vooral als referentiegroep, zodat een vergelijking mogelijk is tussen beide bevolkingsgroepen.

Om er voor te zorgen dat voldoende jongeren in de steekproef vertegenwoordigd zijn die vrijwilligerswerk doen, is gebruik gemaakt van een gestratificeerde steekproef naar leeftijd. Daarnaast is gestreefd naar een spreiding naar opleidingsniveau, geslacht en een zo breed mogelijke verdeling naar etnische herkomst. Als gevolg van de wijze van steekproeftrekking is er in de steekproef een oververtegenwoordiging van jongeren in de leeftijd van 18 tot en met 24 jaar. Om recht te doen aan de feitelijke situatie binnen de populatie, zijn de resultaten uiteindelijk gewogen naar leeftijd. Daarmee wordt de oververtegenwoordiging van jongeren in de steekproef gecorrigeerd. [1]

Dimensies van maatschappelijke participatie

Om een goed beeld te krijgen van de mate van maatschappelijke participatie moet een onderscheid aange-

bracht worden tussen de verschillende vormen van actieve participatie. Er wordt een onderverdeling gemaakt naar vrijwillige inzet en informele hulpverlening. De term vrijwillige inzet omvat zowel het formele vrijwilligerswerk (vrijwillige activiteiten die in georganiseerd verband plaatsvinden) als verschillende vormen van kleinschalig burgerinitiatief. Bij dat laatste kan bijvoorbeeld gedacht worden aan spontane geldinzamelingsacties bij rampen. Onder de term informele hulp valt zowel mantelzorg als andere vormen van informele hulpverlening, zoals iemand financieel steunen bij bijvoorbeeld de start van een bedrijf. In dit artikel staat de participatie van allochtonen en autochtonen aan het georganiseerde vrijwilligerswerk en informele hulpverlening centraal. Het gaat hier dus om verschillende vormen van actieve participatie. Daarnaast worden cijfers gepresenteerd over de mate waarin allochtonen en autochtonen passief betrokken zijn bij georganiseerde verbanden, in de vorm van verenigingsbezoek of lidmaatschap.

Maatschappelijke participatie van allochtonen en autochtonen vergeleken

Uit tabel 1 wordt duidelijk dat allochtonen inderdaad significant minder deelnemen aan vrijwilligerswerk dan autochtonen. Ruim een vijfde van de allochtonen heeft in de afgelopen drie jaar vrijwilligerswerk gedaan of doet dit nog steeds. Bij de autochtonen ligt dit aandeel op ruim tweevijfde. Voor mantelzorg geldt precies het omgekeerde: allochtonen verrichten meer mantelzorg dan autochtonen. De verschillen lopen hier overigens minder uiteen: namelijk 76 procent van de allochtonen verleent of verleende in de afgelopen drie jaar mantelzorg tegen 65 procent bij de autochtonen. Ten aanzien van andere vormen van individuele hulpverlening is de situatie minder duidelijk. Aan de hand van vier concrete voorbeelden is nagegaan of allochtonen hierop beter of slechter scoren dan autochtonen. Twee voorbeelden hadden betrekking op verschillende vormen van financiële ondersteuning. De andere twee voorbeelden hadden te maken met het opvangen van kinderen. Uit het onderzoek blijkt dat allochtonen vaker dan autochtonen financiële ondersteuning bieden aan anderen. Hieronder vallen zowel het lenen van geld als het financieel steunen van (etnische) ondernemingen. Mogelijk speelt de beperktere toegang van (startende) etnische ondernemers tot formele financiële netwerken bij dit laatste punt een rol (vgl. SER, 1998). Hulpbronnen binnen de eigen ge-

meenschap vormen in dit opzicht wellicht een alternatief voor de formele kanalen. Op basis van dit onderzoek kan hierover echter geen nader inzicht worden verschaft. Wat betreft de opvang van kinderen zijn de verschillen tussen allochtonen en autochtonen niet zo groot. Duidelijk mag zijn dat de categorie 'andere vormen van individuele hulpverlening' zo divers is, dat het moeilijk is om over de hele linie uitspraken te doen.

Tabel 1: Deelname aan vrijwilligerswerk en mantelzorg

	Allochtonen (n = 632)	Autochtonen (n = 245)
Vrijwilligerswerk (% ja)	22	43
Mantelzorg (% ja)	76	65

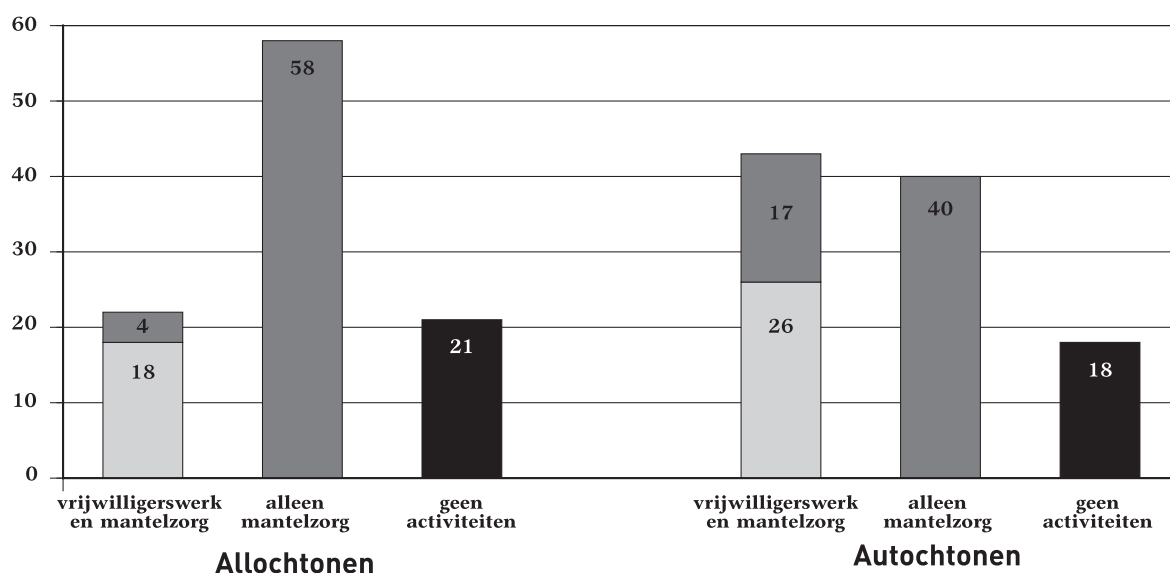
Bron: enquête Regioplan, gewogen voor leeftijd

Het verschil in de wijze van actieve maatschappelijke participatie tussen allochtonen en autochtonen laat zich ook op een andere wijze illustreren. Wanneer de participatie van allochtonen en autochtonen aan vrijwilligerswerk en mantelzorg tegen elkaar wordt afgezet, blijkt dat de groep mensen die op geen van beide dimensies actief is, ongeveer even groot is. Ongeveer een vijfde van beide groepen behoort tot de 'inactieven', dat wil zeggen dat zij noch vrijwilligerswerk, noch mantelzorg verrichten. Bij de allochtonen is de groep die uitsluitend mantelzorg verleent, het grootst (58 procent). Bij de autochtonen is de groep die vrijwil-

ligerswerk doet (eventueel in combinatie met mantelzorg) het omvangrijkst (43 procent). Gemeten naar deze twee dimensies van maatschappelijke participatie wordt duidelijk dat de mate van participatie tussen allochtonen en autochtonen niet verschilt. Het is dus niet zo dat allochtonen minder actief zijn, maar de wijze waarop zij dat doen, is wel anders. De maatschappelijke inzet van allochtonen komt, in tegenstelling tot de autochtone bevolking, vooral tot uiting in mantelzorg (zie figuur 1).

Ook ten aanzien van het verenigingsbezoek en -lidmaatschap tekent zich een verschil af tussen allochtonen en autochtonen. Allochtonen participeren als consument of bezoeker beduidend minder aan het verenigingsleven dan autochtonen; tweederde van de autochtonen bezoekt regelmatig een vereniging tegen iets meer dan de helft van de allochtonen. Ook bij allochtonen is er sprake van een duidelijke relatie tussen deelname aan het verenigingsleven en de bereidheid om vrijwilligerswerk te doen (zie bijvoorbeeld De Graaf, 2003). Zowel allochtone als autochtone vrijwilligers zijn beduidend vaker lid van een vereniging of bezoeken deze, dan mensen die geen vrijwilligerswerk verrichten. In tabel 2 wordt de relatie tussen vrijwilligerswerk en verenigingsbezoek geïllustreerd. Hoewel vrijwilligers dus verhoudingsgewijs ook veel deelnemen aan het verenigingsleven, kan omgekeerd niet worden gesteld dat verenigingslidmaatschap automatisch tot grotere deelname aan vrijwilligerswerk leidt. Zo werd in dit onderzoek bijvoorbeeld geconstateerd

Figuur 1: Maatschappelijke participatie van allochtonen en autochtonen op twee dimensies, in percentages

Tabel 2: Vrijwilligers en bezoek aan verenigingen

	Allochtonen		Autochtonen	
	Alleen vrijwilligers (n = 136)	Gehele steekproef (n = 632)	Alleen vrijwilligers (n = 104)	Gehele steekproef (n = 245)
Verenigingsbezoek (% ja)	70	53	73	65

Bron: enquête Regioplan, gewogen voor leeftijd

dat het verenigingsbezoek onder jongeren over het algemeen hoger is, maar dat zij verhoudingsgewijs minder vrijwilligerswerk verrichten. Ook in de interviews met de organisaties waren er geluiden te horen van clubs die inmiddels een hoog aandeel allochtone leden hebben, maar er niet in slagen om deze leden ook als vrijwilliger bij de club te betrekken. Blijkbaar zijn er nog andere dingen nodig om verenigingsbezoek of lidmaatschap om te zetten in actieve participatie als vrijwilliger. Deze belemmeringen komen later in dit artikel aan bod.

Maatschappelijke participatie naar achtergrondkenmerken
Hoewel allochtonen in het algemeen inderdaad minder vaak als vrijwilliger actief zijn dan autochtonen, verdient dit plaatje nadere inkleuring. Zo zijn er significante verschillen te constateren naar etnische herkomst, opleidingsniveau en leeftijd. Van de verschillende onderzochte etnische groepen blijken Marokkanen en Turken met respectievelijk 16 en 18 procent het minst vaak vrijwilligerswerk te verrichten. Binnen deze groepen zijn het bovendien vooral de mannen die actief zijn als vrijwilliger. Indonesiërs participeren verhoudingsgewijs het meest in vrijwilligerswerk (31 procent). Ten aanzien van het verlenen van mantelzorg geldt min of meer een omgekeerde situatie. Turken en Marokkanen zijn op dit vlak het meest actief. Indonesiërs, en vooral ook Antillianen, het minst.

Leeftijd is een belangrijke verklarende variabele bij het wel of niet verrichten van vrijwilligerswerk. Voor zowel de allochtonen als de autochtonen geldt dat jongeren minder vaak actief zijn als vrijwilliger dan volwassenen. Opvallend is, dat met betrekking tot deelname aan het verenigingsleven een omgekeerd verband geldt: jongeren bezoeken vaker verenigingen als afnemer van diensten dan ouderen. Wat we hier zien is een bevestiging van de gedachte dat mensen in toenemende mate als consument gebruik maken van diensten van organisaties, maar daar geen actieve bijdrage in de vorm van vrijwilligerswerk tegenover stellen. Het feit dat dit zowel bij de jongeren van autochtone als alloch-

tone afkomst werd geconstateerd, is wellicht een onderbouwing voor de gedachte dat onder de jongere generatie allochtonen vergelijkbare processen van individualisering postvatten, als onder de autochtone groep. Overigens verklaart dit niet waarom het participatieniveau aan vrijwilligerswerk bij allochtone jongeren nog lager ligt dan bij autochtone jongeren. Wellicht spelen hier naast individualisering nog andere factoren die het lage participatieniveau van allochtone jongeren verklaren. Te denken valt aan een gebrekkige aansluiting bij het reguliere vrijwilligerswerk.

Traditioneel is het opleidingsniveau een van de beste voorspellers van maatschappelijke participatie in de vorm van vrijwilligerswerk. Dit verband blijkt zowel voor allochtonen als autochtonen relevant. Voor beide groepen geldt dat hoger opgeleiden beduidend vaker vrijwilligerswerk doen dan lager opgeleiden. Ook zijn de hoger opgeleiden degenen die vaker participeren in het verenigingsleven. Voor hoger opgeleide allochtonen geldt dat zij op alle fronten actiever zijn dan de lager opgeleiden: zij doen vaker aan vrijwilligerswerk, verlenen meer mantelzorg en participeren vaker in het verenigingsleven. Hoger opgeleide autochtonen scoren weliswaar hoog op actieve en passieve participatie in georganiseerde verbanden, maar verrichten daarentegen relatief minder mantelzorg dan lager opgeleide autochtonen.

Verschillen in de aard van het vrijwilligerswerk

We hebben reeds geconstateerd dat allochtonen minder vaak vrijwilligerswerk verrichten dan autochtonen. De vraag die hier centraal staat is in hoeverre er ook verschillen zijn in het soort vrijwilligerswerk dat men doet. Zijn leden van etnische minderheden meer vertegenwoordigd in een bepaald type vrijwilligerswerk, of zijn er nauwelijks meer verschillen tussen allochtonen en autochtonen indien eenmaal de stap is genomen om actief te worden als vrijwilliger? Uit het onderzoek blijkt dat voor een deel allochtonen en autochtonen vrijwilligerswerk verrichten bij dezelfde soort instellingen. Vrijwilligerswerk binnen zorginstel-

Tabel 3: Type instelling waar vrijwilligerswerk wordt verricht (n = 240)

Instelling	Allochtonen (n = 136) %	Autochtonen (n = 104) %
Zorginstelling	25	23
Godshuizen	20	9
Jeugdstelling/school	17	11
Wijkcentrum/buurthuis	13	12
Sport/recreatieve vereniging	13	22
Allochtone zelforganisatie	8	-
Culturele instelling	5	9
Politieke organisatie	2	2
Natuurorganisatie	-	3
Overige ideële organisatie	7	14
Overige anders	6	10

Bron: enquête Regioplan, gewogen voor leeftijd

lingen is voor beide groepen dominant. Daarnaast verrichten allochtonen verhoudingsgewijs vaak vrijwilligerswerk binnen religieuze instellingen, scholen en jeugdstellingen. Voor autochtonen zijn sport- en recreatieve verenigingen en ideële instellingen organisaties waarbinnen men vaak actief is als vrijwilliger. Tabel 3 geeft een overzicht van het soort instellingen waarbinnen de geïnterviewde vrijwilligers actief zijn.

Nadere analyse van het type organisatie waar vrijwilligerswerk wordt verricht, laat zien dat de allochtone en autochtone jongeren het meest op elkaar lijken in hun voorkeur voor een bepaald soort organisatie. Voor jongeren uit beide bevolkingsgroepen zijn sport- en recreatieve instellingen het belangrijkste. Daarna gaan de ervaringen van de allochtonen en autochtonen uiteen lopen. In de leeftijdsgroepen vanaf 25 jaar worden bij de allochtonen, naast zorginstellingen, religieuze instellingen belangrijk. Bij de autochtonen blijven dat, naast de zorginstellingen, de sport- en recreatieve verenigingen. Uit bovenstaande blijkt dat er een zekere mate van overeenkomst is tussen allochtonen en autochtonen in het type instelling waar vrijwilligerswerk wordt verricht, maar bij de twee bevolkingsgroepen is ook sprake van andere accenten. Ook binnen de groep allochtonen is er een duidelijk verschil waar te nemen

tussen de jongere en oudere generaties in de voorkeuren voor organisaties. Opvallend is met name dat jonge allochtonen nauwelijks als vrijwilliger betrokken zijn bij religieuze instellingen, terwijl deze organisaties juist voor de oudere allochtone vrijwilligers heel belangrijk zijn.

Vrijwilligerswerk als middel tot integratie?

Aan vrijwilligerswerk wordt vaak een integrerende en participerende functie toegeschreven. Door middel van vrijwilligerswerk raken mensen betrokken bij de samenleving en kunnen zij kennis en ervaring opdoen waarvan zij ook bij hun verdere functioneren in de samenleving baat kunnen hebben. Deze functie van vrijwilligerswerk wordt steeds meer onderkend. Zo worden in het kader van sociale activering steeds vaker trajecten uitgezet waarvan deelname aan vrijwilligerswerk een onderdeel is. Ook ten aanzien van leden van etnische minderheidsgroepen kan de vraag worden gesteld wat de functie is van vrijwilligerswerk in het integratieproces. Hoewel op individueel niveau niet ontkend kan worden dat deelname aan vrijwilligerswerk kan bijdragen aan integratie, is het allerm minst duidelijk of dit in zijn algemeenheid ook op gaat. Van Daal (2001) is van mening dat deelname aan vrijwilligerswerk eerder het 'eindpunt' van integratie is, dan het

startpunt. Dat wil zeggen, dat deelname aan vrijwilligerswerk binnen de bestaande georganiseerde verbanden pas plaatsvindt nadat men ook op andere terreinen (onderwijs en arbeid) zijn plaats in de samenleving heeft verworven. De resultaten uit dit onderzoek lijken deze opvatting te bevestigen. De allochtonen die vrijwilligerswerk verrichten, lijken wat achtergrondkenmerken betreft erg op de autochtone vrijwilligers: zij zijn relatief goed opgeleid en hebben meestal een betaalde baan. Voor de allochtone vrijwilligers geldt bovendien dat zij verhoudingsgewijs vaak contacten onderhouden met autochtone Nederlanders, en thuis veelal Nederlands als voertaal spreken. Zowel op het gebied van de economische als de sociale integratie scoren allochtone vrijwilligers beter dan de allochtonen die geen vrijwilligerswerk verrichten. Deelname aan vrijwilligerswerk lijkt daarmee eerder een teken van, dan een middel tot integratie. Dit neemt overigens niet weg dat wanneer vrijwilligerswerk gericht wordt ingezet, zoals bijvoorbeeld bij sociale activering of taalstages, het vrijwilligerswerk wel degelijk een belangrijke integrerende functie kan hebben voor het individu.

Belemmeringen voor instroom

Bovenstaand cijfermateriaal bevestigt dat er op dit moment slechts in beperkte mate sprake is van aansluiting van leden van etnische minderheidsgroepen bij het georganiseerde vrijwilligerswerk. Redenen voor deze gebrekkige aansluiting zijn zowel te vinden bij de allochtone groepen zelf, als bij de vrijwilligersorganisaties.

Onbekendheid met vrijwilligerswerk

Onbekendheid met het fenomeen vrijwilligerswerk is een belangrijke factor in de verklaring van de lage participatieniveaus onder allochtonen, aldus de benaderde organisaties en deskundigen. Ook vanuit de literatuur wordt op deze belemmering gewezen; allochtonen zetten zich wel vrijwillig in, maar de focus is daarbij vooral gericht op vrijwillige activiteiten binnen eigen kring (Popovic en Eekhof, 2002). Omdat vrijwilligerswerk, zoals wij dat kennen, in de landen van herkomst veelal niet als zodanig bestaat, zijn allochtonen vaak onvoldoende op de hoogte van de betekenis van vrijwilligerswerk voor het functioneren van verenigingen en andere organisaties. Anders gezegd: zij zijn niet doordrongen van het feit dat zonder de inzet van vrijwilligers veel organisaties niet kunnen bestaan. Hoe wel het in dit onderzoek niet kon worden aangetoond,

lijkt het aannemelijk dat onbekendheid met het fenomeen vrijwilligerswerk eerder een rol speelt bij de eerste dan bij de tweede (en derde) generatie. Op termijn zou dit probleem dus minder moeten gaan spelen.

Mate van economische en sociale integratie

Zoals eerder werd aangegeven is de mate van sociaal-economische integratie een factor die van invloed is op deelname aan vrijwilligerswerk. In dit kader wordt door verschillende studies gewezen op het feit dat in de beginfase van het migratieproces migranten veeleer gericht zijn op het verwerven van betaald werk (Münz, 2003; Van Daal en Broenink, 1998). Pas in een later stadium komt ook vrijwilligerswerk eventueel in het vizier. Met een verbetering van de sociaal-economische positie zal wellicht deelname aan vrijwilligerswerk toenemen, maar daarmee zijn niet alle belemmeringen voor instroom weggenomen. Een gebrek aan een relevant netwerk en contacten bij vrijwilligersorganisaties spelen, ook hoger opgeleide, allochtonen parten. De meeste vrijwilligers uit het onderzoek, ook de autochtone, werden namelijk pas actief na een persoonlijke uitnodiging. De ervaringen van het ATANA-vrijwilligersproject laten zien dat ook hoger opgeleide allochtonen vaak een steuntje (bijvoorbeeld in de vorm van training en actieve bemiddeling) in de rug nodig hebben, om bestuursfuncties binnen algemene organisaties te verkrijgen (Matthijssse en Hessels, 2004).

Conservatisme bij vrijwilligersorganisaties

Een andere verklaring voor de beperkte instroom van allochtonen is gelegen in het conservatieve wervingsgedrag van veel vrijwilligersorganisaties. Veelal wordt binnen de eigen kring naar nieuwe vrijwilligers gezocht. Voor veel organisaties biedt deze manier van werven de meeste kans op behoud van het karakter van de organisatie (Van Daal en Broenink, 1998). De organisaties die in het kader van dit onderzoek zijn benaderd, geven niet expliciet aan dat zij om die reden voornamelijk binnen het eigen netwerk werven. Wel stelt een aantal organisaties dat zij in principe open staat voor allochtone vrijwilligers, maar dat daarvoor de organisatiecultuur met zijn specifieke werk- en omgangsstijlen niet zal worden aangepast. Een respondent bij een lokale hulpverleningsinstelling verwoordde het als volgt: *"De achtergrond van een vrijwilliger is voor ons niet van belang. Zolang maar aan bepaalde basis-criteria wordt voldaan, is iedereen welkom. Allochtone en autochtone vrijwilligers worden op dezelfde manier gewor-*

ven en begeleid." Hieruit kan een positieve boodschap worden gedestilleerd, namelijk dat iedereen welkom is, maar het kan tevens uitgelegd worden als een weinig flexibele instelling om nieuwe doelgroepen bij de organisatie te betrekken. Allochtonen zijn welkom, maar alleen op de voorwaarden die door de organisatie zijn vastgesteld. Dit laat weinig ruimte voor eigen inbreng en maakt het lastig voor allochtonen om zich thuis te voelen bij de organisatie.

Niet effectieve werving en culturele kortsluitingen

Uit het onderzoek komt naar voren dat een groot deel van de benaderde vrijwilligersorganisaties graag meer allochtone vrijwilligers bij de organisatie wil betrekken en dat ruim de helft van de algemene vrijwilligersorganisaties daartoe ook specifiek beleid heeft ontwikkeld. Een belangrijke reden voor organisaties om het vrijwilligersbestand te diversifiëren is het bereiken van een nieuwe doelgroep als klant. Men denkt deze nieuwe doelgroep beter te kunnen bedienen door de inzet van allochtone vrijwilligers. Een andere belangrijke motivatie om allochtone vrijwilligers te werven is het verzekeren van het voortbestaan van de organisatie. Meestal betreft het hier ledenorganisaties die kampen met een gebrek aan vrijwilligers. Tot slot spelen voor sommige organisaties ook ideële motieven een rol bij hun inspanningen om allochtone vrijwilligers te bereiken. Ondanks de intentie en acties om meer allochtonen bij de organisatie te betrekken, verloopt dit proces niet probleemloos. Organisaties wijzen daarbij onder andere op kenmerken van de allochtone groepen. Het gaat dan bijvoorbeeld om de beheersing van de Nederlandse taal, verschillen in culturele achtergrond, maar ook om de onbekendheid met vrijwilligerswerk. Uit de enquête onder de allochtonen komt echter naar voren dat de allochtonen zelf het taalaspect zelden zien als een belangrijke factor die deelname aan vrijwilligerswerk in de weg staat. Blijkbaar is er op dit punt sprake van een discrepantie tussen de beleving van de organisaties en de allochtonen.

Een aantal organisaties zoekt de oorzaken voor de beperkte instroom van allochtonen meer binnen hun eigen organisatie. Zo constateert een kwart van de organisaties dat hun wervingsmethoden onvoldoende effectief zijn. Een persoonlijke benadering werkt het best om allochtonen over te halen om actief te worden als vrijwilliger, maar de organisaties ontbreekt het aan tijd en aan kennis van de doelgroep om op een dergelijke wijze te gaan werven. Een deel van de organisaties

wijst daarnaast op het bestaan van culturele kortsluitingen, waardoor de instroom van allochtonen beperkt is. Hoewel het bestaan van culturele belemmeringen wordt onderkend, wordt dit nog te vaak als een gegeven beschouwd. Lang niet in alle gevallen bestaat het inzicht dat ook de eigen organisatie meer geïnterculturaliseerd moet worden om deze problemen te overwinnen. Dit, terwijl uit verschillende studies bekend is dat de Nederlandse organisatiecultuur niet altijd even toegankelijk en aantrekkelijk is voor mensen met een andere culturele achtergrond. Aspecten die daarbij genoemd worden, zijn de vergadercultuur, de strakke roosters waarmee soms gewerkt wordt, het stipte begrip van tijd en de nadruk op individuele in plaats van collectieve verantwoordelijkheid (Münz, 2003; Van Daal en Broenink, 1998). De organisaties die in dit onderzoek zijn benaderd en die meer allochtone vrijwilligers in hun organisatie willen laten instromen, zoeken de oplossingen vooral in effectievere wervingsmethoden. Dat een succesvolle instroom vaak ook aanpassing van de eigen organisatie vergt, staat vaak minder prominent op het netvlies van de organisaties.

Conclusies en aanbevelingen

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat er nog een grote kloof is tussen het reguliere vrijwilligerswerk en leden van etnische minderheidsgroepen. Deze kloof is overigens niet even groot binnen alle subgroepen van de allochtone bevolking. Het zijn met name Turken en Marokkanen, lager opgeleiden en jongeren die verhoudingsgewijs weinig deelnemen aan vrijwilligerswerk. Degenen die wel als vrijwilliger actief zijn, hebben over het algemeen een betere sociaal-economische positie. Zij hebben een betaalde baan, zijn goed opgeleid en hebben intensieve contacten met Nederlanders. Deze studie toont tevens aan dat de vrijwillige activiteiten van de allochtone bevolking zich voornamelijk kanaliseert in de vorm van informele hulpverlening. Op dit vlak zijn allochtonen zeer actief, actiever dan de autochtone bevolking.

Er is een complex aan factoren dat van invloed is op de deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk. Voor een deel hebben deze te maken met kenmerken van de allochtone bevolking. Onbekendheid met het fenomeen vrijwilligerswerk en een kwetsbare economische positie zijn geïdentificeerd als belemmerende factoren. De constatering dat de deelname aan vrijwilligerswerk toeneemt met het stijgen van de sociaal-economische positie is, gezien de langzaam maar gesta-

ge vooruitgang die geboekt wordt op het gebied van de sociaal-economische integratie van allochtonen, wellicht hoopvol te noemen. Toch lijken hiermee niet alle problemen te worden opgelost. Ook onder hoog opgeleide allochtonen ligt de deelname aan vrijwilligerswerk nog altijd veel lager dan onder hoog opgeleide autochtonen. Zonder extra inspanningen lijkt het daarom niet in de lijn der verwachting te liggen dat het aandeel allochtone vrijwilligers snel zal toenemen.

Uit het onderzoek komt een aantal aandachtspunten naar voren die belangrijk zijn om allochtonen meer bij vrijwilligerswerk te betrekken. Deze hebben onder andere te maken met het vergroten van de bekendheid van vrijwilligerswerk bij allochtonen, het verbeteren van wervings- en begeleidingsmethoden in het kader van diversiteitsbeleid en een effectievere samenwerking tussen algemene organisaties en allochtone zelforganisaties. Deze initiatieven worden reeds in meer of mindere mate toegepast. Gezien het huidige lage deelnameniveau van allochtonen is voortzetting, en in sommige gevallen intensivering, van deze initiatieven gewenst. Voor de verschillende betrokken partijen kan immers een belang in het vergroten van de deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk worden geïdentificeerd. Zo kan voor de individuele allochtone burger vrijwilligerswerk een emanciperende en integrerende functie hebben. Voor veel organisaties, met name in de grootstedelijke gebieden waar de samenstelling van de bevolking snel aan het veranderen is, is de inzet van allochtone vrijwilligers essentieel voor een goede dienstverlening, en in sommige gevallen zelfs voor het voortbestaan van de organisatie. Voor de samenleving als geheel geldt dat vrijwilligerswerk kan bijdragen aan het vergroten van de sociale cohesie.

Behalve een actualisering en verbreding van de kennis ten aanzien van de deelname van allochtonen aan vrijwilligerswerk, heeft dit onderzoek ook een aantal onbeantwoorde vragen opgeleverd. Zo is nog steeds weinig bekend over de deelname van allochtonen aan andere vormen van vrijwillige inzet, zoals kleinschalig informeel burgerinitiatief. Nader onderzoek zou zich moeten richten op de vorm die dergelijke initiatieven aannemen, de mate waarin allochtonen geneigd zijn hieraan deel te nemen en de achterliggende redenen daarvoor. Wellicht biedt inzicht in deze vragen namelijk ook aanknopingspunten om allochtonen (of dergelijke kleinschalige initiatieven) meer te verbinden met het reguliere vrijwilligerswerk. Tot slot lijkt onderzoek gewenst naar de participatie aan vrijwilligerswerk van

tweede en derde generatie allochtonen. Het bestaande onderzoek biedt nauwelijks aanknopingspunten voor de ontwikkelingen die er binnen deze groepen gaande zijn. Het gaat dan met name om te bestuderen in hoeverre er onder deze groepen vergelijkbare processen van individualisering gaande zijn als onder de autochtone jongeren, in welke mate er sprake is van een dubbele afstand voor deze jongeren met zowel het reguliere vrijwilligerswerk als de bestaande organisaties uit eigen kring, en in hoeverre deze jongeren eigen organisaties en manieren hebben om aan hun maatschappelijke inbreng uiting te geven.

Eindnoten

[1] In tabel 4 wordt een overzicht gegeven van de respons naar een aantal achtergrondkenmerken. Behalve een oververtegenwoordiging van de groep jongeren is ook sprake van een oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden onder de groep allochtonen. Om recht te doen aan de feitelijke situatie in de populatie, zou in principe een meervoudige weging naar leeftijd en opleiding gewenst zijn. Gezien de (beperkte) omvang van de steekproef leidt dit voor sommige groepen tot een dermate hoge wegingsfactor, dat de uitkomsten niet meer als representatief kunnen worden beschouwd. Een extra complicerende factor is bovendien het feit dat opleiding en leeftijd niet onafhankelijk van elkaar zijn, maar dat niet duidelijk is hoe deze samenhang de respons beïnvloedt. Uiteindelijk is daarom gekozen voor een enkelvoudige weging naar leeftijd. Wel is bij de analyse rekening gehouden met het feit dat het bij de allochtonen om een relatief hoog opgeleide groep allochtonen gaat.

Tabel 4: Response straatenuquête in absolute aantallen (N = 884)

	Allochtoon (n = 637)	Autochtoon (n = 247)
<i>Geslacht</i>		
Man	284	102
Vrouw	353	145
<i>Leeftijd</i>		
18-24 jaar	305	129
25-44 jaar	235	40
45-64 jaar	79	43
65 jaar en ouder	11	33
<i>Etnische herkomst</i>		
Nederland	-	247
Turkije	104	-
Marokko	85	-
Nederlandse Antillen	54	-
Suriname	197	-
Indonesische archipel	48	-
Overig niet-westers	149	-
<i>Hoogst genoten opleiding</i>		
Geen/bo	54	15
Lbo	145	56
Mbo/havo/vwo	332	128
Hbo/universiteit	95	47
Overig	11	1

Bron: enquête Regioplan, gewogen voor leeftijd

Referenties

- Breedveld, K. en A. van den Broek (2001), *Trends in de tijd. Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*. Den Haag: SCP.
- Daal, H.J. van (2001), *Het middenveld als smeltkroes? Verschuivingen in deelname aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk in multicultureel Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Daal, H.J. van en N. Broenink (1998), *Intercultureel vrijwilligerswerk. Ervaringen en tips*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Graaf, P.A. de (2003), *Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam. Resultaten uit de vrijetijdsomnibus 2003*. Rotterdam: COS.
- Klaver, J. (2005), *Vrijwilligerswerk en allochtonen*. Amsterdam: Regioplan.
- Knulst, W. en K. van Eijck (2003), Old soldiers never die. Op zoek naar een verklaring voor de disproportionele vergrijzing van het vrijwilligerscorps in Nederland tussen 1985 en 2000. In: *Mens & Maatschappij*, jaargang 78, nr. 2, pp.158-178.
- Matthijssse, J. en M. Hessels (2004), *ATANA. Nieuwe bestuurders voor vrijwilligersorganisaties*. Eindrapportage ATANA-vrijwilligers. Amsterdam: QRA Advies en Ontwikkeling.
- Münz, A. (2003), *Vrijwilligerswerk door migranten en etnische minderheden*. MEM-VOL eindrapportage fase 1. Amsterdam: Community Partnership Consultants.
- Pinto, D. (1990), *Interculturele communicatie. Drie-stappenmethode voor het doeltreffend overbruggen en managen van cultuurverschillen*. Houten/ Antwerpen: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Popovic, M. en I. Eekhof (2002), *Met één vinger kun je je gezicht niet wassen*. Utrecht: Stichting VrijwilligersManagement.
- SER (1998), Advies Etnisch ondernemerschap, 98/14. Den Haag: SER.